

EasternBAKONY

Kiemelt fontosságú élőhelyek és fajok helyreállítása és megőrzése a Keleti-Bakony térségben

Restoration and conservation of priority habitats and species in the Eastern Bakony area

Kiemelt fontosságú élőhelyek és fajok helyreállítása és megőrzése a Keleti-Bakony térségben

Projekt azonosító: LIFE07 NAT/H/000321

Projekt időtartama: 2009. február 2. - 2014. július 31.

Projekt terület: Várpalota lő- és gyakorlótér, Veszprém és Fejér megye, Magyarország

Teljes költségvetés: 2.238.642 euró

Az Európai Bizottság támogatásának aránya: 74,98%

Társfinanszírozó: Vidékfejlesztési Minisztérium

Konzorciumi tagok: Honvédelmi Minisztérium Védelemgazdasági Hivatal,

VERGA Veszprémi Erdőgazdaság Zrt., Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság,

Aquaprofit Műszaki, Tanácsadási és Befektetési Zrt.

Restoration and conservation of priority habitats and species in the Eastern Bakony area

Project ID: LIFE07 NAT/H/000321

Project duration: 2 Feb 2009 - 31 Jul 2014

Project area: Várpalota Military Training Field, Veszprém and Fejér Counties, Hungary

Total budget: € 2.238.642

Share of the aid of the European Commission: 74,98%

Co-financing partner: Ministry of Rural Development

Consortium partners: Ministry of Defence of Hungary Defence Economic Office,

VERGA Forestry Veszprém, Balaton Uplands National Park Directorate,

Aquaprofit Engineering, Consulting and Investment Co.

Bevezetés	- 3 -	Introduction
Célok	- 4-5 -	Objectives
A projekt terület	- 6-7 -	The project area
Fajok	- 8-9 -	Species
Veszélyeztető tényezők	- 10-11 -	Endangering factors
Tervek	- 12-13 -	Plans
Eredmények	- 14-19 -	Realisations
Monitoring	- 20 -	Monitoring
A programról	- 21 -	About the Programme

A honvédség által használt természetes területek egyik fő jellemzője, hogy a nagyközönségtől való elszigeteltségük miatt viszonylag érintetlenül őrizték meg a természetes élőhelyeket. Így ez a terület is számos faj menedékhelyévé válhatott. Az elzártságnak köszönhetően kiterjedt természetes élőhelyek találhatóak meg a területen, amely egésze Natura 2000 kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület.

A több évtizedes katonai használat megviselte a területet, éppen ezért volt szükség arra, hogy a várhatóan lőtér természeti értékeinek és biodiverzitásának megőrzése kiemelt figyelmet kapjon, a leromlott élőhelyek helyreállítása és egyes fajok populációjának megerősítése megtörténjen.

2009-ben kezdődtek meg a természetvédelmi munkálatok, amely során az elmúlt 5 évben 2,2 millió euróból valósulhatott meg a Kelet-Bakony térségben lévő honvédségi használatban álló területek természetvédelmi rekonstrukciója a közvetlen brüsszeli finanszírozású LIFE+ közösségi program támogatásával. A Magyar Honvédség környezettudatos magatartással, példamutató módon lő- és gyakorlóterein kiemelt figyelmet fordít a környezet és a természet védelmére, együttműködve a természetvédelmi hatóságokkal, valamint a gyakorlóterület erdőállományát kezelő gazdálkodó

Ez a projekt is jól bizonyítja, hogy a Kelet-Bakony természeti értékeinek megőrzése érdekében végzett természetvédelmi intézkedések és a katonai tevékenység jól megférnek egymás mellett.

This project is a good example for that the implemented forest- and game management actions done for the sake of the conservation of the natural values of the Eastern Bakony and the military activities get on well beside each other.

One main features of natural areas used by the Hungarian Armed Forces is that they remained relatively untouched and natural habitats and so could be conserved due to their isolation from the public. Therefore this area has provided shelter for several species. Owing to the isolation many habitat types of community importance can be found in the area, as well as protected natural geological formations. Military activities have been taking place for several decades caused the degradation of the area therefore highlighted attention had to be paid on the conservation of natural values and biodiversity and on the execution of restoration of degraded habitats and strengthening the populations of certain species and on the improvements of their life conditions.

Nature conservational interventions started in 2009, and the habitat reconstruction of the areas used for military activities in the region of the Eastern Bakony could be implemented in the last 5 years by the support of the EU LIFE+ programme from 2.2 million euros.

The Hungarian Armed Forces is aware of the environment, pays highlighted attention on the protection of the environment and nature in its shooting- and military training fields in cooperation with the authorities on nature conservation and the share company managing the forested areas of the training field.

A projekt általános célja, hogy a közösségi természetvédelmi szabályozás katonai gyakorlatokba történő integrálása révén támogassa és fejlessze a Natura 2000-es hálózatba sorolt területet.

Konkrét célkitűzései között szerepelt a múltbeli katonai tevékenységek és a terület nem megfelelő gazdálkodási szokásainak következtében károsodott, elhanyagolódott várpalotai lőtér területének kezelése és élőhelyeinek rehabilitációja. A projekt során figyelmet kellett fordítanunk a terület közösségi jelentőségű élőhelyeinek és fajainak hosszú távú fenntartására, megőrzésére, és a gyepes élőhelyek degradációjának megállítására. További célkitűzés volt olyan környezetvédelmi, erdőgazdálkodási és katonai szakemberek által készített iránymutatások létrehozása, amelyekkel nemcsak a terület hosszú távú fenntartását tudjuk szolgálni, hanem adaptálhatók a Natura 2000 Programhoz is.

A projekt öt éves időtartama alatt a kiemelt fontosságú élőhelyek (mint például a pannon molyhos tölgyesek, szubpannon sztyeppék) természetességi állapotának javítása és olyan védett fajok, mint például a kerecsensólyom védelme, fészkelési és táplálék szerzési lehetőségeik elősegítése volt a középpontban. A projekt, mint a természetvédelmi, erdőgazdálkodási és katonai szakértők közös munkája, egyben egy jó példát is jelent más katonai területek számára mind Magyarországon, mind az EU-n belül. A konzorciumi tagok közös elhatározása, hogy a projektben elért eredményekről, a terület természetvédelmi fontosságáról minél szélesebb körben, minél hatékonyabb módon tájékoztassák a nyilvánosságot és a szakmai szervezeteket, illetve a katonai személyzetet.

The general objective of the project is to support and improve the quality of the Natura 2000 site via integrating the environmental regulations of the EU into the military practices.

One of its objectives was the treatment of the shooting range at Várpalota - that was damaged and neglected due to past military activities - and the rehabilitation of its habitats. During the project attention had to be paid for the long-term maintenance and conservation of habitats and species of community importance.

A further objective was to develop such directions by experts on nature conservation, forestry and military that not only can serve the long-term maintenance of the area but they can be also adapted to the Natura 2000 programme.

During the five-year duration of the project the improvement of naturalness of habitats of significant community importance (like Pannonian woods with *Quercus pubescens* and Sub-pannonic steppes) and the protection, the promotion of breeding and feeding opportunities of protected birds, like Saker Falcon and Imperial Eagle were in focus.

The project as a joint work of experts on nature conservation, forestry and military means a good practice at the same time for other military areas both in Hungary and in the EU. It is a common decision of the consortium members, that the results of the project, the nature conservational importance of the area have to be disseminated among the public, professional organisations and the military personnel as much effectively as it is possible.

A projekt területe a Magyar Állam tulajdona, vagyonkezelője a Honvédelmi Minisztérium és használója az MH Bakony Harckiképző Központ. A terület erdő gazdálkodója a VERGA, a vadgazdálkodást megosztva helyi vadásztársaságokkal végzi.

A terület természeti adottságaiból adódóan gazdálkodási tevékenység folytatásához rendkívül rossz tulajdonságokkal rendelkezik, ezért már a XIX. századtól katonai gyakorlótérnek használták. A honvédelmi használat hozzájárult a helyszínen fellelhető természeti értékek fennmaradásához, megóvta a területet sok külső behatástól, ugyanakkor számos más problémát okozott, mint például a lögyakorlatok után létrejött tűzkárokat.

A terület elzártságának is köszönhetően élővilágában több védett, vagy különleges fajt fedezhetünk fel. Biodiverzitásának fontosságát a területen megtalálható élőhelyek is hangsúlyozzák: a szubkontinentális peripannon cserjések, a szubpannon sztyeppék, a pannon molyhos tölgyesek, a pannon gyertyános tölgyesek, Közép-Európa domb és hegyvidéki mészkő lejtői, törmeléklejtő erdők, szurdok erdők. A dolomit és a dolomitra jellemző tagolt felszín speciális növény- és állatvilág kialakulását tette lehetővé. Az itt található gyepes élőhelyek hazánk valódi ősgyepai. Legkiterjedtebb élőhelytípusait a karsztbokorerdők, az irtásrétek, az árvalányhajas gyepek és lejtősztyeppék, a nyílt dolomitsziklagyepek és a mészkedvelő tölgyesek alkotják.

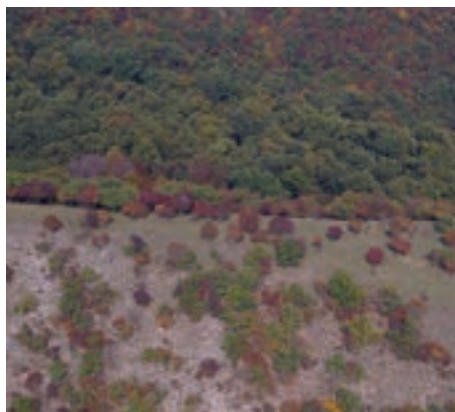
Hideg-völgy

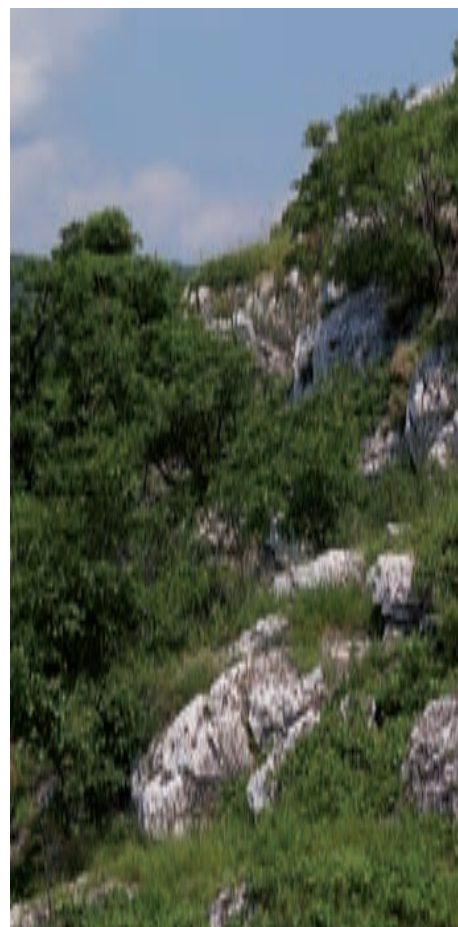
Törpemandulás Márkó

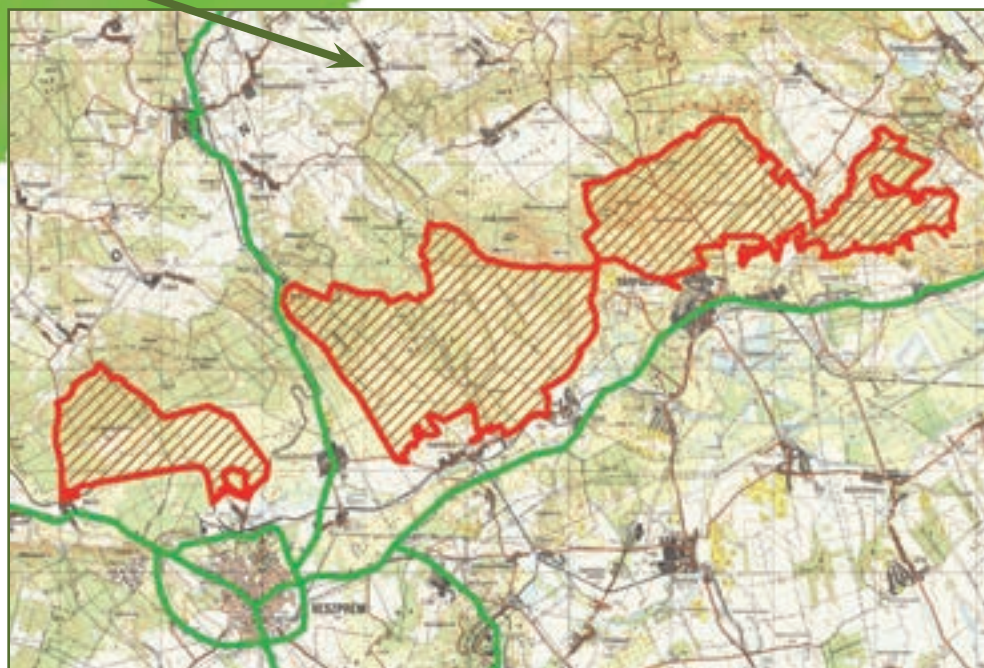
Baglyas

Mórocz-tető

Fajdas

Várpalota Military Training Centre

Veszprém and Fejér Counties,
Hungary

Surface area (ha): 13,318

Várpalota lő- és gyakorlótér

Veszprém és Fejér megye,
Magyarország

Terület mérete: 13,318 ha

The project area is in the property of the Hungarian State, its trustee is the Ministry of Defence and the Bakony Military Training Centre of the Hungarian Armed Forces. The forest- and game management tasks are fulfilled by the VERGA.

Arising from its natural characteristics, the area has absolutely unfavourable conditions for agricultural management, therefore it has been used as a military training field from the end of the 19th century. The military utilisation contributed to the survival of natural values, saved them from outside impacts, however it caused several other problems, like fire damages after shooting practises.

Owing to the isolation of the area several protected or peculiar species can be found. Its biodiversity is also emphasized by the habitats occurring here: the sub-continental peri-Pannonic scrubs, the sub-continental steppic grasslands, the Pannonian woods with *Quercus pubescens*, the Pannonian woods with *Quercus petraea* and *Carpinus betulus*, the Medio-European limestone beech forests of the *Cephalanthero-Fagion* and the *Tilio-Acerion* forests of slopes, screes and ravines. The dolomite and the structured surface being characteristic for dolomite resulted in the development of special flora and fauna. Grassy habitats are genuine original grasslands of our country. Regarding their extension the most significant habitat types are the karst scrub forests, cleared woodlands, steppes and slope steppes with feathergrass, open dolomite grasses and thermophilous oakwoods.

A területen élő kiemelt fajok

A terület növényvilágában 4 közösségi jelentőségű növényfaj és egy kiemelt közösségi növényfaj fordul elő.

Fénylő zsoltina / *Serratula lycopifolia*

A területen több ponton előfordul, állománya stabil.
It occurs at several points with stable population sizes.

Homoki nőszirm / *Iris Humilis* / Sandy Iris

Mészkedvelő, homokpuszták, homoki rétek és legelők, homoki tölgyesek, dolomitsziklagyeppek, sziklafüves lejtők, erdőspusztagyeppek virága.

It is one of the lime-preferring flowers of sandy steppes, sandy meadows and pastures, sandy oakwoods, dolomite rock grasses, rocky slopes, forest steppes.

Magyar gurgolya / *Seseli leucospermum*

Csak Magyarországon fordul elő. Élőhelyeinek száma kevés, a száraz, nyílt dolomit-sziklagyeppeket és a törmelékesedő mészkőgyeppeket kedveli.

It occurs only in Hungary. It lives only in dry, open dolomite rock grasses and in grasses developing on detritic limestone.

Leánykökörccsin / *Pulsatilla grandis* / Greater Pasque Flower

A várpalotai Fajdason ismert a legjelentősebb állománya. Gyógynövény, de mérgező is.

Its largest stand lives on the Fajdas Hill at Várpalota. It is a medicinal herb, but poisonous as well.

Szent István-szegfű / *Dianthus plumarius* / Saint Steven's Carnation

Mészkedvelő faj, a dolomitsziklagyeppek növénye.
It is a lime-preferring species of dolomite rock grasses.

In the flora of the area 4 plant species of community importance and one species of special community importance occur.

Állatvilágában 30 ismert közösségi jelentőségű állatfajt számoltak a természetvédők.

Uhu / Bubo Bubo / Eurasian Eagle Owl

A projekt területén 1 pár fészkel. Rendkívül érzékenyek élőhelyük változásaira. Hazai állománya 40 párra tehető.

One pair nests in the project area. They are extraordinarily sensitive for the changes of their habitat. Approximately 40 pairs live in the country.

Csíkos medvelepke / Euplagia Quadpunctaria / Jersey Tiger Moth

Natura 2000 jelölőfaj, a projekt területén gyakori előfordulású.

It is a frequent species in the project area.

Csüngőaraszoló / Phyllometra culminaria / Hanging moth

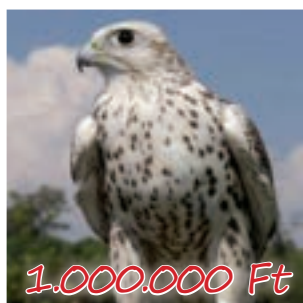
Egyetlen ismert európai populációja hazánkban él.

The only known European population of this moth lives in our country.

Havasi cincér / Rosalia Alpina / Alpine Longhorn

Közép-Európában már sok helyen kipusztult, élete az idős fákhhoz kötött.

It has already been extinct from several Central-European locations; its life-cycle is linked to old trees.

Kerecsensólyom / Falco cherrug / Saker Falcon

Ősidőktől kezdve fontos szerepet játszik a magyarok hitvilágában. Főként ürgés területeken jellemző.

It has been playing an important role in the beliefs of Hungarians since the ancient times. It predominantly turns up where Souseliks live.

30 animal species of community importance have been observed by nature conservationists.

Species of community importance living in the area

1. A pásztorkodás és a **legeltetési rendszer feladása** következtében elcserjésedtek a gyepes élőhelyek, csökkent az ürge, parlagi pityer és a lappantyú állomány.
2. **Az általános erdőgazdálkodás** során nagy területre kiterjedő vágásos rendszerű gyakorlatot alkalmaztak, így könnyebben telepedtek meg az egyes invazív növényfajok, az egyes védett fajok élőhelyei is pusztultak.
3. Vadgazdálkodásban a **túlnépesedett vadállomány** és a betelepített muflon állomány általi károkozás jelenti a legnagyobb problémát.
4. Az **illegális hulladéklerakás** különösen a települések közelében és az utak mentén jelentkezik. Háztartási hulladéktól kezdve a veszélyes hulladéknak minősülő anyagokig sok mindent itt „felejtettek” már az emberek.
5. A **lőgyakorlatok** során keletkező tüzek, ha nagyobb területre terjednek ki, veszélyt jelentenek az itt élő fajokra, illetve a leégett erdők is nehezen regenerálódnak.
6. A **motoros járművek használata**, és főleg az engedély nélkül kialakított motoros pályák, a legnagyobb természetvédelmi problémát jelentő veszélyeztető tényező a térségben. Komoly tájsebeket okoznak, és kedveznek a nemkívánatos gyomfajok (parlagfű) terjedésének is.
7. A területen űzött **hegymászás, sziklamászás, barlangászás** általában véve nem káros tevékenység, viszont a denevérek teledő és párzóhelyeinek, vagy egyes sziklapárkányon fészkelő madárfajok fészkelőhelyeinek megzavarásával már negatív hatást fejtenek ki.

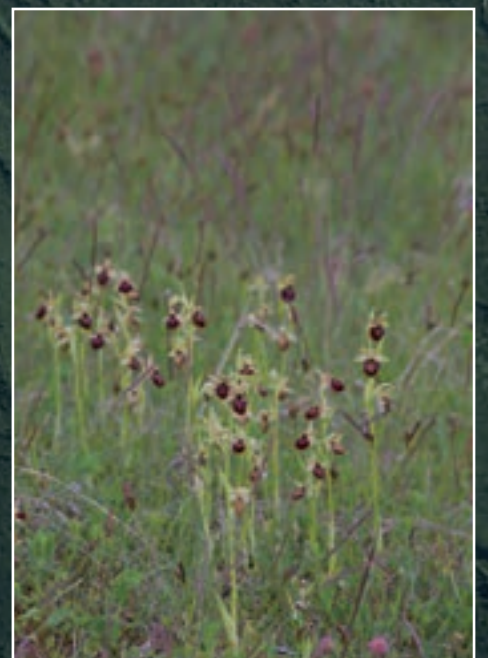

Számos tényező a felelőtlen emberi cselekvés eredménye, amely részben abból is következik, hogy az elkövetők nincsenek tisztában a lőtér természeti értékeivel, az itt élő védett fajok jelentőségével. Hiszszük, hogy célzott és folyamatos kommunikációs tevékenységgel megelőzhetőek ezek a kedvezőtlen folyamatok és tevékenységek.

1. Due to the **abandonment of shepherding and pastoral system** grassy habitats started to be grown over by shrubs, therefore the stands of Souslik, Tawny Pipit and Nightjar significantly decreased.
2. During **general methods used in forestry** large areas were cut, thus invasive arboreal species could easily be settled and habitats of certain species were destroyed.
3. Regarding game management, the largest degradation of habitats is caused by the **overpopulated wild game** and the introduced moufflon.
4. **Illegal waste dumping** appears especially in the near of settlements and along roads. From household-waste to hazardous waste many different kind of rubbish „were lost” here.
5. Extended fires breaking out during **shooting exercises** are endangering species that live here and forests burnt also regenerate slowly.
6. The **usage of motorised vehicles**, and especially cross courses established illegally are the most endangering factors in the region causing nature conservational conflicts and problems. They generate serious wounds in the landscape and also favour the expansion of unwanted weeds (e.g. ragweed).
7. **Climbing, rock-climbing, caving** pursued in the area are not harmful activities in general, but with the disturbance of wintering and mating places of bats and birds nesting on cliff edges these activities have negative impacts for the above.

Several factors are the result of irresponsible human acting that are partly resulted from the lack of knowledge about the natural values of the shooting range, and the importance of species living here. We believe that with directed and continuous communication these unfavourable processes and activities can be prevented.

Élőhelyek helyreállítása, fenntartása és a fajvédelem

Többek között az átalakult természetes élőhelyek rehabilitációja, az invazív fajok (pl. bálványfa, ezüstfa) visszaszorítása, kiirtása, a tájsebek és elhagyott katonai létesítmények rekultivációja szükséges annak érdekében, hogy a veszélyeztetett fajok élőhelyei javuljanak, a területen élő állományuk gyarapodjon.

Biztonsági intézkedések

A terület katonai célú használata következtében egyes veszélyeztető tényezők továbbra is elkerülhetetlenek, viszont megfelelő tűzvédelmi felkészültséggel ezek negatív hatása csökkenthető. Gyors és hatékony tűzoltási rendszer kiépítésével, a megfelelő tűzoltó berendezéssel, tűzvédelmi pászta kialakításával a lögyakorlatok során keletkező spontán tüzek megfelelően kezelhetők, így a természeti erőforrások és biodiverzitás megőrzése sem jelent problémát.

Fészek Veszprém

Tájékoztatási tevékenység

A természetvédelmi és biztonsági intézkedések hosszú távú megtartását segíti a terület természeti értékeit és a védelmükre vonatkozó szabályozásokat bemutató tájékoztató tevékenység. A területet használó a katonai személyzet környezetvédelmi oktatása mellett kiemelt fontosságú a környék lakosságának tájékoztatása is. A szóbeli előadások, nyomtatott tájékoztató anyagok, és az online jelenlétet kiegészítve a területen vezetett túrák, a kihelyezett tájékoztató táblák is bemutatják az ott található természeti értékeket és figyelmeztetnek a megóvásukra.

Ezen tevékenységek mellett a projekt szerves részét képezi egy átfogó és hosszú távú monitoring tevékenység a projekt során végzett akciók eredményességének vizsgálata érdekében.

Reconstruction of habitats, their maintenance and protection of species

Among others the rehabilitation of habitats exposed to destruction, the eradication of invasive arboreal species (e.g. Tree-of-Heaven, Russian Olive), recultivation of antropogenous soil formations and establishments are necessary in order to the habitats of endangered species could improve, their stands could grow in the area.

Tanösvény

Safety measures

Some endangering factors are still unavoidable in the future because of the primary military usage of the area, but with appropriate fire protection preparedness their negative impact can be decreased. With the establishment of quick and effective fire-fighting system, with proper fire-extinguisher and with the establishment of fire-protection strips these spontaneous fires arising from shooting-exercises can be properly managed promoting the conservation of natural resources and biodiversity this way.

PR activities

PR activities demonstrating the natural values of the area and regulations referring to their protection promote the long-term preservation of nature conservational and safety interventions. Beside the environmental and nature conservation education of the military personnel using the area, it is also important to provide information for the inhabitants of nearest areas. Oral presentations, printed leaflets and online presence, guided tours and information boards serve the dissemination of information about natural values and call the attention for their protection.

Beside these activities an organic part of the project is an overall and long-term monitoring in order to examine the efficiency of the actions executed during the project.

What can we do for the restraint of dangers?

Az élőhelyek védelméhez elengedhetetlen volt a terület állapotfelmérése, az elsődleges fontosságú fajok, élőhelyek nyilvántartásba vétele és élőhelytérkép készítése a növénytakaróról: invazív fajok, cserjés területek meghatározásával. A jelölő fajokról ponttérkép készült. Továbbá megtörtént a veszélyeztető tényezők részletes elemzése is.

Elbontásra kerültek a katonai létesítmények. Felszámolták az illegális szemétkerakó helyeket.

Az élőhely helyreállítás során közel 720 hektáron történt meg tereprendezés, gyeprekonstrukció, erdősisítés és az elhagyott épületek elbontása, vagy átalakítása, egyes bunkereket átalakítottak denevérbarát élőhelyé.

A terület gyepes élőhelyeinek helyreállítása során 600 hektáron került sor az elszaporodott cserjefajok (galagonya, kökény, vadrózsa) kiirtására.

Kb. 20 hektáros területen zajlott az invazív fásszárú fajok visszaszorítása.

35,5 hektáros területen a telepített feketefenyő erdőállományt pannon molyhos tölgyes élőhelyé alakították át az Erdőgazdaság szakemberei.

49,4 hektárnyi területen pedig a pannon molyhos tölgyesek, a lejtők és sziklatörmelekek Tilio-Acerion-erdői, valamint a fénylő zsoldina (*Serratula lycopifolia*) fajok megőrzése és helyreállítása érdekében történtek intézkedések.

A kerecsensólyom populáció növekedésének ösztönzése érdekében öt helyszínen került sor műfészkek kihelyezésére.

A táplálék biztosítása érdekében pedig ürge áttelepítés is történt a környező nagyobb populációjú területekről.

A projekt ideje alatt csaknem 600 példány áttelepítésére került sor előre elkészített üregekbe a projekt terület három helyszínén.

For the evaluation of habitats („to the baseline”) the preparation of a survey report was necessary: data collection about the primary species, the habitats and the preparation of a habitat map parallel with the assessment of areas covered with invasive species and shrubs. Point maps were prepared from the occurrences of species of community importance. A detailed description was done about endangering factors as well.

Non-used military establishments were demolished. Illegal waste-dumps were eliminated. During the habitat-reconstruction landscaping, grassland-reconstruction, afforestation happened nearly on 720 hectares, moreover abandoned buildings were demolished or rebuilt and some bunkers were converted to a bat-friendly way. Grasslands were released from overgrown shrubs (hawthorn, blackthorn, dog rose) on 600 hectares. Eradication of invasive arboreal species happened on an approximately 20 hectare area. The black pine plantation was transformed to Pannonian white oak woods on a 35,5 hectare area by the Forestry. On a 60 hectare area interventions were done for the preservation and reconstruction of Tilio-Acerion forests of slopes, scree and ravines, Pannonian white oak woods and of habitats of *Serratula lycopifolia*.

Artificial nesting boxes were placed out at five places in order to promote the population growth of Saker Falcon. In order to provide sufficient food source for Saker Falcons, Souseliks were removed from large populations locating in the near. During the duration of the project nearly 600 individuals were re-settled into three locations of the project area, in pre-drilled holes.

A várpalotai lőtér ma is aktív gyakorlótér, területén a honvédség által meghatározott rendben és időzítésben hazai és külföldi csapatok kiképzése történik. A lőtéri gyakorlatok során elkerülhetetlenek a spontán jelentkező tüzek, amelyek veszélyeztetik mind az élőhelyeket, mind az itt élő fajokat.

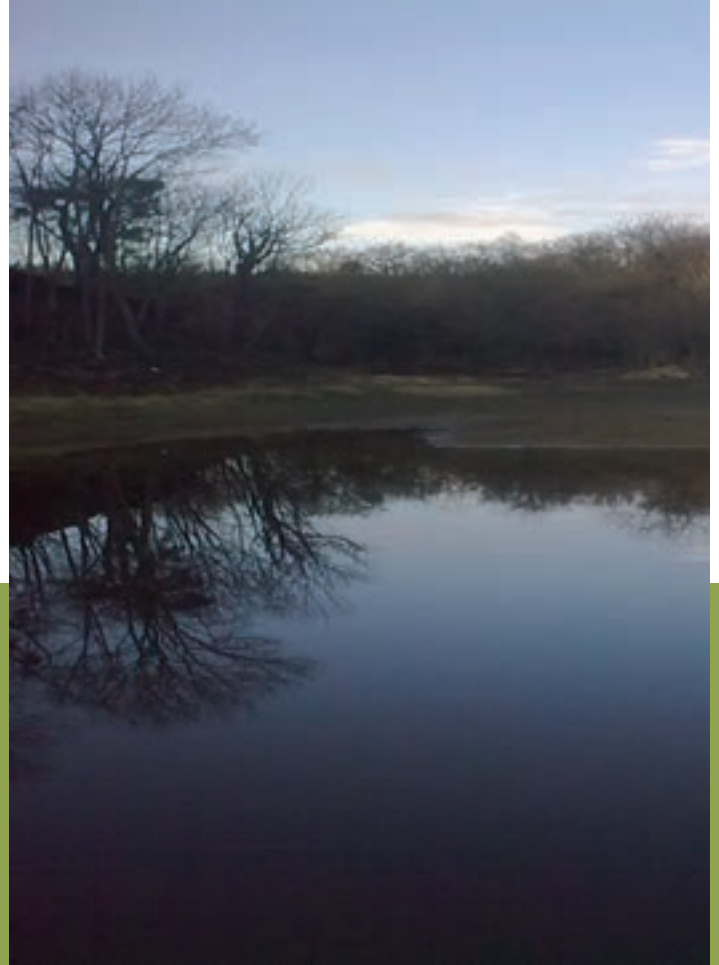
Elkészült egy 6 km-es tűzvédelmi pászta, melynek karbantartása a projekt időszaka alatt, valamint a jövőben is folyamatos tevékenység. A pászta szélessége a tereptől függően 8-12 méter.

Kialakításra került egy vízgyűjtő medence is a területen. Az itt megépített gát megfelelő mennyiségű vizet tud biztosítani az esetleges tűzoltásokhoz.

A mesterséges tó élővilága a száraz lőtér közepén különlegességet képez: megjelennek a vízi- és gázló madarak: nagy kócsag, szürke gém, tőkés réce, és más nedvességet, vizet kedvelő élőlények.

A hatékony tűzoltás érdekében történt meg 34,5 kilométernyi útfelület rekonstrukciója, már létező, de rossz minőségű utakon. Most már megfelelő minőségű összekötő utak biztosítják az elérést a potenciális tüzek helye és a víztározók, egyéb vízvételi lehetőséget adó helyszínek között.

The shooting range at Várpalota is still an actively used exercise field; training of domestic and foreign troops happens here in order and time determined by the Hungarian Armed Forces. During the shooting practices spontaneous fires turning up are unavoidable that endanger both the habitats and the species living here.

A 6 km long fire protection strip was established which maintenance gives continuous work during the project and in the future. The width of the strip is 8-12 metres depending on the surface.

A water-collecting reservoir was also established in the site. The dam built can retain enough water for occasional fire-fighting.

The fauna of the artificial pond is particular in the middle of the dry shooting range: different water birds and waders have appeared like Great White Egret, Grey Heron, Mallard and other water preferring living creatures.

For the sake of efficient fire-fighting 34.5 km road surface was renewed on already existing roads but these were in bad condition before. Now proper quality roads ensure the access between occasional fires and the water reservoir and other possible water supplies.

A projekt kezdetén célul tűztük ki, hogy az elért eredményeinkről, a terület értékeiről és azok megőrzésének, védelmének fontosságáról minél szélesebb körben és minél hatékonyabb módon tájékoztassuk a nyilvánosságot, a környéken élőket, a szakmai szervezeteket és a katonai személyzetet.

www.keletibakony.hu

Multimédiás oktatóanyag

A DVD-n kiadott és online is letölthető oktatóanyag, szemléletesen mutatja be a területen élő védett fajokat és élőhelyeket. A Lexikon leírásai és a kisfilm alapján megszerzett tudást pedig egy kvízzel is próbára tehetik az érdeklődők. A DVD-ket oktatási anyagként iskoláknak is eljuttattuk.

Szórólapok és brossúrák

A védett fajok és élőhelyek bemutatására összeállítottunk nyomtatott szórólapokat, brossúrákat is, amelyeket a különböző rendezvényeinken, fórumokon elérhetőek voltak a résztvevők számára.

Helyszíni táblák

A területen kihelyezett információs táblák és jelzések nemcsak a projektről tartalmazzanak információt, hanem felhívják a figyelmet a katonai tevékenység veszélyeire is. A tanösvény, mint kijelölt túra útvonal, mentén kihelyezett tájékoztató táblák pedig a kiemelt jelentőségű élőhelyeket és a hozzájuk kapcsolódó fajokat mutatták be. A projekt terület határán kapukat is telepítettünk, hogy ezekkel is csökkentsük az illegális hulladéklerakást és az illegális gépjárműforgalmat.

Rendezvények

A környékbeli lakosság tájékoztatása a lakossági fórumok és vezetett túrák során is megtörténtek. A katonai személyzet oktatása során a projektben dolgozó természetvédelmi és erdőgazdálkodási szakemberek mutatták be a természetvédelmi szabályozásokat és irányelveket, azok gyakorlati alkalmazását a területre vetítve.

A szakmai közönség egy nemzetközi konferencia keretein belül ismerhette meg a projekt eredményeit, és egyes fázisainak jó gyakorlatait. A konferencia honvédelmi-, és természetvédelmi nézőpontokon keresztül mutatta meg a projekt eredményei mellett más országbeli résztvevők LIFE projektjeinek tapasztalatait is, kiváló platformot biztosítva a különböző területek, projektek szakembereinek találkozására.

At the beginning of the project our objective was to provide information for the public, the inhabitants living nearby, professional organizations and the military personnel about the values of the area and the importance of their protection as in a wide range and as effectively as we can.

Multimedia educational material

The educational material published on DVD and online demonstrates the protected species and habitats of the area in an expressive way. The knowledge gained by the descriptions of the cyclopaedia and the small movie can be tested with a quiz. The DVDs were disseminated among schools as educational material.

Information boards

Boards and signs placed onto the area contain information not only about the project but also call the attention for the dangers of military activities.

Information boards placed along the nature trail that is part of a designated hiking path exhibit habitats of significant community importance and species related to them. At the border of the project area gates were established in order to decrease the illegal vehicle entries and waste dumping.

Leaflets and brochures

Printed leaflets and brochures were compiled for the presentation of protected species and habitats that were available at our several programmes and forums for the participants.

Programmes

Local people were informed on forums held and during guided tours.

During the education of military personnel experts in nature conservation and forestry involved in the project demonstrated the nature conservational regulations and directives and their practical utilisation referring to the area.

The experts interested could get familiar with the results of the project and the good practises of its each step in the frame of an international conference. The conference provided an opportunity to demonstrate the experiences of other LIFE projects from military and nature conservational points of view ensuring an excellent platform for the meeting of international experts of different fields and projects.

Monitoring

A lőtér területét érintő természetvédelmi tevékenységek hatásai a projekt időn túl is tovább élnek. Folyamatos vizsgálatuk, utókövetésük fontos a fenntartás és további természetvédelmi akciók érdekében.

„After-LIFE” Megőrzési Terv

A természetvédelmi eredmények hosszú távú hatás megőrzése érdekében készül el a projekt utolsó évében a fenntartási terv. Tartalmát tekintve a terv beépíti más LIFE projektek eredményeit is, mint például a lettországi Adazi és az angliai Salisbury síkság Natura 2000-es területeken született tapasztalatokat.

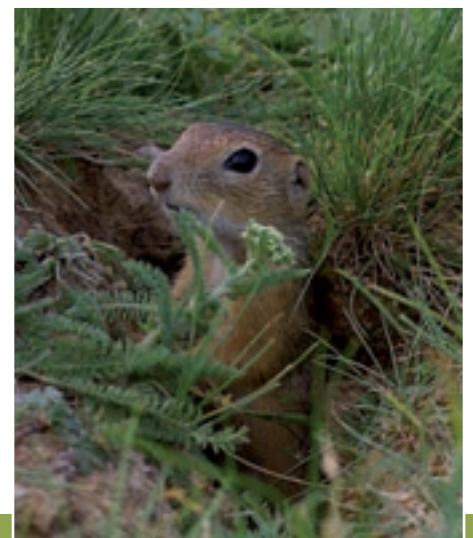

Monitoring

Impacts of nature conservational intervention executed in the project area last further than the end of the project. Their continuous assessment and monitoring are important for the sake of their maintenance and for further nature conservational actions.

„After-LIFE” Maintenance Plan

The maintenance plan is prepared in the final year of the project aiming the ensurance of its long-term effect. Regarding its content results of other LIFE projects gained on other Natura 2000 sites e.g. those of the Latvian Adazi and the Salisbury Plain will be included.

ABOUT THE LIFE+ PROGRAM

The LIFE+ programme is the EU's funding instrument for the environment. The general objective of LIFE is to contribute to the implementation, updating and development of EU environmental policy and legislation by co-financing pilot or demonstration projects with European added value. The programme consists of three components: LIFE+ Nature & Biodiversity, LIFE+ Environment Policy & Governance, and LIFE+ Information & Communication. Our project has won the aid of „Nature & Biodiversity” component. More information: <http://ec.europa.eu/environment/life/about/index.htm>

LIFE+ PROGRAMRÓL

LIFE+ Program az Európai Unió környezetvédelmi projekteket támogató pénzügyi eszköze. A LIFE általános célkitűzése, hogy hozzájáruljon az EU környezetvédelmi politikájának és jogszabályainak végrehajtásához, korszerűsítéséhez és fejlesztéséhez az által, hogy az európai értékeket megőrző kísérleti vagy demonstrációs projekteket támogat.

A LIFE+ három összetevőből áll: LIFE+ Természet és Biodiverzitás, LIFE+ Környezetvédelmi Politika és Irányítás, and LIFE+ Információ és Kommunikáció. Projektünk a „Természet és Biodiverzitás” terület támogatását nyerte el. További információ: <http://ec.europa.eu/environment/life/about/index.htm>

NATURA 2000-RŐL

Natura 2000 az uniós természet és biodiverzitás politika középpontja. A természetvédelmi területek EU-n belüli hálózata, amelyet az 1992-es Élőhelyvédelmi Irányelvek alapján alapítottak.

A hálózat célja, hogy biztosítsa Európa legértékesebb veszélyeztetett fajainak és élőhelyeinek a hosszú távú fennmaradását. További információ: <http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/> vagy <http://www.natura.2000.hu/hu>

ABOUT NATURA 2000

Natura 2000 is teh centerpiece of EU nature & biodiversity policy. It is an EUwide network of nature protection areas established under the 1992 Habitats Directive. The aim of the network is to assure the long-term survival of Europe's most valuable and threatened species and habitats. More information: <http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/> or <http://www.natura.2000.hu/hu>

EasternBAKONY

Mit tehetek én?

A projektterület természet megőrzési és fenntartási munkáinak elvégzése a VERGA Veszprémi Erdőgazdaság Zrt. és a Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatósága irányításával történik. Tájékozódjon tevékenységükről a honlapjaikon: www.verga.hu és www.bfnp.hu

A projekt honlapján is nyomon követheti a környezetvédelmi munkákat. Iratkozzon fel hírlevelünkre a www.keletibakony.hu honlapon és értesüljön a legfrissebb történésekről!

Ha a területhez kapcsolódó illegális tevékenységről szerez tudomást (illegális szemétkerakás, illegális sporttevékenység), kérjük, értesítse a Veszprémi Erdőgazdaságot, vagy a Balaton-felvidéki Nemzeti Parkot!

What can I do?

The execution of nature conservational and forestry maintenance tasks happen with the direction of the VERGA and the Balaton Uplands National Park Directorate. Please visit their websites: www.verga.hu and www.bfnp.hu for further information on their activities.

Actions can also be followed at the website of the project. Prescribe for our newsletter at the website of the project: www.keletibakony.hu and you can get information about the latest events.

If you become aware of any illegal activities (illegal waste dumping and sporting activities) please notify the VERGA or the Balaton Uplands National Park Directorate!

AQUAPROFIT

With the contribution of the LIFE financial instrument of the European Community.